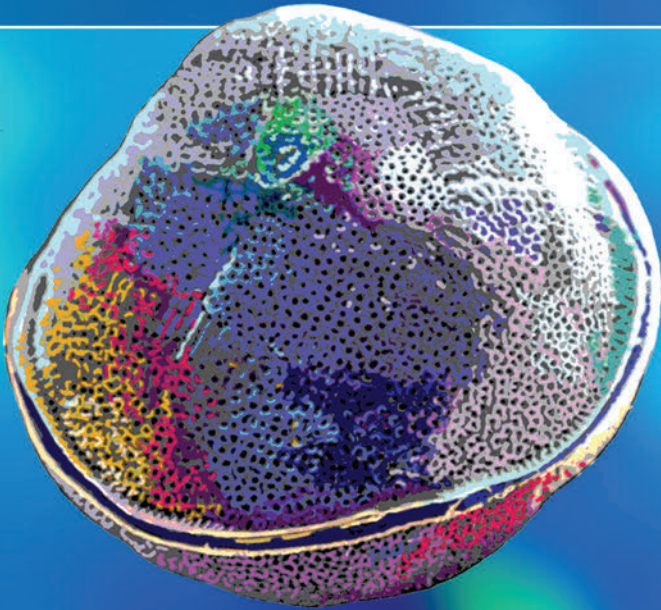

Ngangan te ika man te tikuatera

era te bwai ae te

Te man-aroka are karika te nganga ae te
tikuatera (aran te man anne irouia taan
rabakau bon te *Gambierdiscus toxicus*)

TIKUATERA?

Tera te bwai ae te Tikuatara?

- Te Tikuatara (Ciguatera) bon aran te nganga ae reke man kanakin ikan rarikin rakai ake aa kakani uteuten tari iaon rakai are e maeu iaona manin te nganga. Manin te nganga aio boni manin taari are e bon rereke n tabo nako.

E kanga n reke manin te nganga aio irovia ika?

- E moan reke irovia iika ake a kakana uteuten taari are e mena iai manin te nganga (n aekan te inai, te ikamawa ao te riba). Ika ake a bubura riki (n aekakin te kuau ma te nunua), aa manga nganga ngkana a kaniia iika ake atia n reke manin te nganga irovia, ngaia are ika aika bubura e a korakora riki ngangaia. Angiin ngangan te ika e korakora riki n atona ma kanoannanona.

E kakoauaki bwa iai rekereken uruakakin tenan rakai man te angi buaka, te nao ao te karau ae korakora ke imwiin naba aia urubwai aomata (n aekan te keniken ma te kateitei I taari, bauranakin tenan rawa, ao barekarekan ma maitin te mangle I taari) ma maitin manin te nganga. Urubwai aikai e a karawata mwaitin te rakai ni mate are ea buoka maeuraoin uteuten taari are nneia ni maeka manin te nganga.

Te nganga bon te kanganga ae tabangaki n tabo nako aika a kabuebue n te Betebeke, n te Caribbean ao ni marawan nako India.

Ika raa ae a kona ni karekea te nganga?

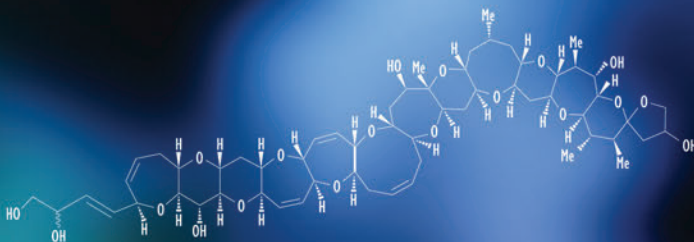
- Angiia ikan te rakai a kona ni nganga ma iai tabeua ae a rangin ataki mani kinaki ibukin ngangaia. E katautauaki bwa e nakon 400 tabun aekan ika aika a kona ni nganga. E kakoauaki bwa n iika aika a nganga aikai ao e a korakora riki ngangan ake a bubura. N te Betebeke ao a rangi n ataki, tenan kuau, rereba (urua), utuun nako te ingo, tenan rabono ma nunua bwa angiin te tai ao a nganga. E bon kakaokoro ika n tabo nako aika a nganga. Te Botaki n Akawa e na boni kona ni buokiko n aio ao n reitaki naba ma aia atatai taan akawa are a maan n akawa n te atimakoro are ko mena iai. E bon kona naba ni iai taai inanon te ririki ae korakora iai te nganga. Reken te nganga n te tabo teuana e aki kona n ataki raoi ao e kona naba n ewe man te tabo teuana nakon te tabo teuana.

E bon kuri ni kanganga reken te nganga irovia ikan marawa n aekakin te ingimea, te ati, te raku, ma ika ni katokitoki (te bukinrin ma te ikakoa)

Tabeman aomata a taku bwa e kona ni kinaki te ika ae nganga ngkana e aki tikuria te nango ke ngkana e karoroa mani kaburatia te buun ae tirewa irikon te ika anne. KOAUA AIKAI NI KABANE A BON BANE NI KAIRUA.

Bon iai bwain tuoakin te ika ae nganga ae e a tia ni karaoaki ma ebon tuai n rangin nakoraoi ao e bon rangin bobuaka naba nakon te tia akawa.”

- Te kanimumuta, te mumuta, te bekanako ao te maraki ni birotō;
- Te kani kamate ao ewaewaraki, riam, bairim, baim, rangam ao kunim
- Namakinan buen baim ngkana ko ringa ta ran ae maitoro.
- Marakin toman riim ma matiretin rabwatam
- Te maraki n atuu, te kai kua, te maonotiti ao te biua.
- Te ngongo
- Kerikakin birin buroom.

Ciguatoxin (CTX-1B)

Bon akea te bwai n aoraki I bukin katokan te nganga. Ana ibuobuoki te Taokita bon ti kabebetea namakina te kainano ma te mwenga buaka are e reke man te nganga. Korakoran ma maanin ngangam e na bon kaineti ma korakoran manin te nganga n te ika are ko kanna, maitin te ika ae nganga ae ko kanna ao ai bon buburan rabatam ma marurangiina ni kaitara manin te nganga. E ngae ngke e kanganga te kabuanibwai man te nganga ao e bon rangi ni kakawaki kawaran te Taokita ke te Neeti bwa e na kakoauaki raoi bukin ngangam. E rangi n kakawaki riki aio nakoia ataei ma kaara ba e na bon bae ni korakora riki angina irovia.

Ko na bon kona n namakina te marurung imwiin tabeua te bong ma tokin angina ni kabane e kona n reke raoi imwiin tabeua namakaina.

E kona ni manga reke kava te nganga irov?

Eng, ao e na bae ni korakora riki angina. E bon reke aio ibukina bwa rabwatam iai manin te nganga iai mai mwaina ao ngaia are ngkana e a manga roko riki, ao e a rangi n kakai roko iai angina. Aio bon ngaia naba bukin are e kona n reke are e ti nganga temanna (ngkana e a tia ni nganga naba mai imwaina) mai irovia uoman aomata ae titebo te ika ae a kanna

Tera arov ae naki kona n reke irov te nganga?

Iri nanon waaki aikai bwa e aonga na aki reke iroum te nganga:

- Tai kanii ika aika arangin bubura, e moara riki ake ataaki bwa a kona ni nganga. Ika aika bubura ea bon korakora iai manin te nganga
- Tai kang ika ake a reke man te tabo ae nganga
- N reken konam ao waekoa kanakoa matanriana ao kanoananona bwa aikai bwaai ae rangi ni korakora iai manin te nganga
- Katabwanina am rongorongo man aobitin Te Botaki n Akawa iaon ika ake a nganga ao tabo ake a nganga
- Ngkana e rawata aekan ika aika ko kang, ao kataia uringa bwa te ika raa ae ko nganga iai
- Ngkana e reke iroum te nganga ao tai manga kang ika ao ni moi manging inanon I namakaina
- Ngkana ea toki angin te nganga ao kana te ika ni katautau. Ngkana ko namakina angin te nganga waekoa kawara am Taokita

E mwanenaki boretiakin te boki aio man botaki aikai:

Ana Botaki ni Ukeuke ao ni Kakae te Betebeke (SPC)

Te Tautaeke ni Buranti

Ana Botaki ni Ukeuke ao ni Kakae Buranti (IRD)

SPC
Secretariat
of the Pacific
Community

